

Statisztikai munka az átalakulás szakaszában

"A gyökeresen megváltozott körülmények között a Központi Statisztikai Hivatal vezetésének lényegében nem is lehet más célja, mint az, hogy a korábbi hatósággarculatú hivatalból fokozatosan szolgáltató típusú intézménnyé váljék" – emeljük ki az alábbi cikk ajánlásaként szerzőjének egyik kulcsmondatát. Sapienti sat.

Az elmúlt két-három évben a statisztikai munka, s ezen belül a tájékoztatási tevékenység szempontjából mind a külső környezetben, mind a *Központi Statisztikai Hivatal (KSH)* feladatstruktúrájában, szervezetében lényeges változások történtek. A változó külső körülmények közül mindenekelőtt a piacgazdaságra való áttérés néhány következményét kell kiemelni:

- ▶ a gazdaság korábbi struktúrájának felbomlása és az új kialakulása mind az adatszolgáltatók, mind az adatfelhasználók számának jelentős gyarapodásával és körének átalakulásával jár;
- ▶ felértékelődnek az üzleti életben is hasznosítható információk;
- ▶ jelenleg a változó kormányzati feladatok az eddigiekhez képest módosult tartalmú, inkább a rövid távú döntésekhez segítséget nyújtó információs rendszer kiépítését teszik szükségessé;
- ▶ bár jelenleg a napi gondok és viták közepette kevésbé érzékelhető, de a konszolidálódás időszaka gondola fel kell készülni a hosszú távú kitekintést megalapozó információs rendszer felépítésére is;
- ▶ át kell térni a fejlett országokban alkalmazott statisztikai fogalmakra, osztályozásokra és elszámolási rendszerekre, mégpedig annak érdekében, hogy információ oldalról is támogassuk közeledésünket a fejlett országokat összefogó nemzetközi szervezetekhez.

Társadalmi vonatkozásban a politikai élet változásaira és a társadalmi mozgások felerősödésére, a leszakadó rétegek helyzetének vizsgálatára kell figyelmünket összpontosítani.

...

A statisztikai munkában általánosságban is, de az adatgyűjtés és a tájékoztatás fázisában még inkább meghatározóak a törvényi keretek. A most a parlament elé terjesztett statisztikai törvény – igazodva a statisztikával kapcsolatos új követelményekhez – a tájékoztatási tevékenység szempontjából valamennyi felhasználói réteg információellátását egyformán célul tűzi ki, nem preferál egyetlen felhasználói csoportot sem.

A statisztikai rendszer változása a felhasználók részben módosuló, részben új igényeiben is tükröződik. Nem véletlenek tehát a "magyar gazdaság

átalakításának és fejlődésének programjában" szereplő kívánalmak a statisztikával kapcsolatban.

A változó felhasználói igényekhez való igazodás szerves részévé vált a statisztikai munkának, s ez a folyamat mindmáig tart. A történelmi méretekben is rendkívül gyors változások közepette mind a valós felhasználói igények megfogalmazódása, mind a statisztikai rendszer átalakítása természeténél fogva eleve csak lassúbb lehet a kívánatosnál.

Saját tapasztalataink és a nemzetközi irodalom alapján a következő *felhasználói rétegek* információigényeinek kielégítését kell megvalósítanunk:

- ▶ a *legfelső döntéshozók*, mivel közös érdekük, hogy az alapvető gazdasági és társadalmi folyamatokról friss, széles áttekintést biztosító adatokkal rendelkezzenek;
- ▶ az *államigazgatási apparátus*, amely az előzőekben említett adatigények részletei, valamint esetenként az operatív döntéshozatalt segítő egyéb adatok iránt érdeklődik;
- ▶ nagyon leegyszerűsítve, a *tudományos kutatók* számára minden részletező adat kevés. Igényeik a sokszor speciális kutatási témák miatt a szűkülő pénzügyi források korszakában nehezen elégíthetők ki. Erős igény van körükben az összehasonlítható adatokat tartalmazó hosszabb idősorok iránt;
- ▶ az *adatszolgáltatókkal* az üzleti szférára vonatkozó kapcsolatunk hosszú időn keresztül egyirányú volt. Az üzleti szempontok fokozatosan kétirányúvá teszik ezt a viszonyt. Valószínűsíthető, hogy bővülni fog azoknak az adatszolgáltatóknak a köre, akik számára fontosak egyes adataink. Gyakran előfordul, hogy az üzleti célokra igényelt adatokat olyan részletes bontásban kérik, amit a statisztika nem tud biztosítani (az erőforráskorlátozások, illetve az egyedi adatok védelme miatt);
- ▶ az *érdekképviseleti szervek* jelenleg az átalakulás stádiumában vannak, ezért adatigényeiket – ha egyáltalán megfogalmazódnak – számos esetlegesség jellemzi. Távolilag e szervezetek jelenlétével, s ennek megfelelően speciális szükségleteikkel minden bizonnyal számolnunk kell;
- ▶ a *széles közvéleményt* alapvetően az életkörülmények alakulásával és az ország általános gazdasági helyzetével kapcsolatos adatok érdeklik leginkább. Természetes, hogy a napi aktualitások is formálják a közvélemény érdeklődését;

- ▶ az önkormányzatok szükségletei egyelőre még nem alakultak ki véglegesen. Az eddigi megnyilatkozások azt sejtetik, hogy eltolódás várható a megyei adatok felől a kisebb régiók, települések adatai irányába. A reprezentatív adatgyűjtési módszerek előtérbe kerülése azonban korlátozza ennek az igénynek a kielégíthetőségét;
- ▶ a nemzetközi szervezetek adatigényei egyre nőnek. A felénk forduló érdeklődés alapján e területen további robbanásszerű változásokra kell felkészülni.

Az adatgyűjtési-tájékoztatási rendszer kialakításánál alapvető kérdés, hogy mennyire ismerjük fel a különböző csoportok speciális igényeit, ami más oldalról azt is felveti: működnek-e olyan mechanizmusok, amelyek a felismerést követően lehetővé teszik az adatszükségletek kielégítését. Az adatgyűjtési terv kialakításához a részt vevő KSH-munkatársak szakmai tudásán kívül az alábbi intézményesített "besegítések" szükségesek:

- ▶ közvetlen munkakapcsolatok a partner államigazgatási intézményekkel,
- ▶ a tömegtájékoztatási eszközök által közvetített "üzenetek",
- ▶ a tudományos publikációk megfelelő részei,
- ▶ külső egyedi adatkérések,
- ▶ az Országos Statisztikai Tanács (OST) tevékenysége.

A felsorolt formák jelenleg is élnek, bár működésük számos esetlegességet is hordoz magában. Különösen érzékelhető ez a legfontosabb – ezért az első helyen említett – mechanizmusformánál, hiszen az államigazgatási feladatok súlypontjai változnak, a partner személyek gyakran cserélődnek, a KSH és más szervek közötti munkamegosztás most van újraalakulóban. A statisztikai törvény elfogadása után különös jelentősége lesz az OST tevékenységének. Cél szerű, hogy ez a terület minden évben tekintse át a KSH következő évi tájékoztatási tevékenységét, mert az orientálhat bennünket.

A felmerülő tájékoztatási igényeket az érintett főosztályoknak folyamatosan regisztrálniuk kell, s az adatgyűjtések tervezésénél lehetőség szerint figyelembe kell venni a valós igényeket.

A tájékoztatásban követendő elvek

A KSH tájékoztatási munkáját befolyásoló tényezők közül mindenekelőtt a demokráciára való áttérést kell kiemelni, mint olyan tényezőt, amely a tájékoztatásban követendő elveink ismételt rögzítését indokolja.

Első számú elvnek az *objektivitást*, a *semlegeséget* és a *szakzszerűséget* tekintjük, azaz minden erőnkkel törekednünk kell a különféle párt-, ágazati, szakmai és egyéb érdektől mentes közlésekre. Közléseinkben maximális szakmai korrektséggel járunk el, azaz törekszünk a jelenségek többoldalú megközelítésére, az ok-okozati kapcsolatok bemutatására.

A kérdéses elv megtartása különösen nehéz a szöveges elemzések esetében, vagy az olyan adatgyűjteményeknél, amelyekben a publikált adatok egyaránt alkalmasak különböző, egymással ellentétes nézetek igazolására. Ilyen esetekben a már említettek kivül a saját szakmai lelkiismeretünkre hagyatkozhatunk.

Második fontos elvünk a *teljes nyilvánosság*, ami azt jelenti, hogy a törvényes keretek között (a statisztikai törvény tervezetében leírtak szerint) minden adat minden felhasználó számára egyformán hozzáférhető. Természetes, hogy kiadványainkban valamennyi részletező adatot lehetetlen közölni, de minden lehetséges eszközt igénybe kell venni ahhoz, hogy a felhasználók tudjanak a nem publikált adatok létezéséről és a hozzájutás módjáról. Ehhez az elvhez tartozik, hogy a statisztikák felhasználóinak minden olyan kiegészítő információt (pl. hibahatárokat) meg kell adni, amely az adatok értelmezéséhez, az alkalmazott módszertan korrekt ismertetéséhez, az elemzések következtetéseinek szakszerű értékeléséhez nélkülözhetetlen.

Harmadik elvünk az *egyidejű tájékoztatás* elve, amely az évközi, ott is elsősorban az ún. "kemény" adatok esetében különösen fontos (pl. fogyasztói árindex, termelési, külkereskedelmi mutatók).

Részben a semlegesség, részben az egyidejűség elvéhez kapcsolódik, hogy tilos az információkat visszatartani, az elkészült kiadványok esetében az eredmények nyilvánosságra hozatalának időpontját célzatosan megválasztani. Amint az adatok rendelkezésre állnak, illetve elkészült az elemzésük, a legrövidebb időn belül publikálni kell őket.

Robbanásszerű gyorsasággal változó világunkban a KSH vezetése felismerte legalapvetőbb információterjesztési érdekeit. A nagy érdeklődésre számot tartó *Havi Tájékoztató* című szöveges, elemző kiadványunkat a korábrinál lényegesen nagyobb példányszámban és körben terjesztjük. Példányszáma jelenleg havonta 1500 és 3000 között ingadozik. Ugyancsak nagy lépést tettünk előre a sajtókapcsolatok terén. Kialakítottunk egy újságírói regisztert, amelynek alapján az újságírók érdeklődési körének megfelelő, differenciált tájékoztatást tudunk nyújtani. A sajtóközlemények száma, köre jelentősen kibővült. 1992-ben jóval több mint 200 sajtóközleményt hoztunk nyilvánosságra a közvélemény jobb tájékozottsága érdekében. Valamennyi közérdeklődésre számot tartó feldolgozás, publikáció elkészülte után rövid időn belül tömör, 1–3 oldalas sajtóközleményt adunk közre. Évente az igényektől és a lehetőségektől függően 6–8 alkalommal tartunk sajtótájékoztatót. Ezek általában összefoglaló értékelések (pl. féléves, éves tájékoztató) vagy egyedi összeírások (ez évben pl. a munkaerő-felvétel) publikálásához kötődnek.

A KSH kiadványainak terjesztésére többféle csatornát is igénybe vesz. Emellett valamennyi kiadványa több példányban áll rendelkezésre a *KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálatánál*. A kiadvá-

nyok megrendelhetőek levélben a *KSH Marketing Szolgáltatásnál* (1525 Bp. Pf. 51).

A megjelenő elemzésekről, táblázatos anyagokról, évkönyvekről, zsebkönyvekről minden év elején szórólapok készülnek, amelyeket a gazdálkodó szervezeteken, költségvetési intézményeken kívül a könyvtáraknak is eljuttatunk.

Az 1993-as esztendő egyébként mérföldkő lesz a kiadványterjesztés területén is. A KSH az 1992. év végén nyomdai-kiadói tendert hirdetett meg ilyen típusú feladatai ellátására. A pályázatot elnyert Komáromi Nyomdaipari és Kiadói Kft. széles terjesztési csatornáit felhasználva a kiadványok a korábbinál jóval szélesebb körben válnak hozzáférhetővé.

A néhány évvel ezelőtt elindult folyamatot továbbvívve, a KSH megyei igazgatóságai ugyancsak részt vállalnak a terjesztés hatékonyabbá tételéből.

* * *

Nem mehetünk el szó nélkül az adatok hitelességének kérdése mellett. Ma, amikor sokan sokféle pozícióból és érdekből esetenként megkérdőjelezik egyes adataink valóságtartalmát, a KSH-nak egyetlen eszköze van ennek megelőzésére, nevezetesen az alapelveknél már tárgyalt nyilvánosságelv minél következetesebb, szélesebb érvényesítése.

Minden érintett felhasználó számára világossá kell tenni, hogy adatainknak mi is a tartalma, és milyen módszertan alapján készültek. Ezáltal mind kevésbé fordulhat elő, hogy szubjektív (esetenként politikai) érdekek alapján a valóság tudomásulvétele helyett a valóságot tükröző adatokat vitatják.

Ehhez a gondolatkörhöz tartozik, hogy érdemes lenne megfontolni egy OST keretében működő tájékoztatói albizottság felállítását, melynek feladata a hivatalos statisztikai szolgálathoz tartozó szervek tájékoztatói rendszerének fokozatos integrálása lehetne. Ezzel elkerülhető volna a különböző idejű vagy tartalmú adatközlésekből eredő ellentmondás, amely állandóan zavarokat és félreértéseket okoz.

A nyilvánosság elvének következetes alkalmazása természetesen maga után vonja valós problémáink feltárulását is.

* * *

Az átalakulás folyamatában a gazdasági folyamatok mérésénél gondot okoz, hogy a szervezetek regisztrációja nem tekinthető teljesen megoldottnak. Az országban alkalmazott széttagolt regisztráció (cégbíróság, adóhatóság, statisztika) helyett célszerű lenne egy integrált regiszter létrehozása. Ennek kiépítése azonban erősen idő- és forrásigényes, egyben feltételezi az érintett szervezetek hosszú távú konstruktív együttműködését.

A regisztráció kérdésében meglevő bizonytalanság kiküszöbölése érdekében – átmeneti megoldásként – a KSH sajátos eszközhöz nyúlt. Ez év őszén megszervezte az ún. vezérlő adatgyűjtést, amely a gaz-

daságstatisztikai adatok begyűjtésének alapjául szolgál. E módszer alkalmazásának eredményeképpen, azaz az adatszolgáltatókra vonatkozó alapinformációk birtokában a korábbinál lényegesen célzotabb lesz az adatgyűjtésünk. Csak azokat az információkat kérjük be az egyes szervezetektől mint adatszolgáltatóktól, amelyek tevékenységük fő jellemzőire vonatkoznak.

A gyökeresen megváltozott körülmények között a KSH vezetésének lényegében nem is lehet más célja, mint az, hogy a korábbi hatóságarculatú hivatalból fokozatosan szolgáltató típusú intézménnyé váljék.

Ennek kezdeti lépéseit a közvélemény tájékoztatásában történő változásokat ismertetve már tárgyaltuk. Van ezenkívül még néhány olyan kedvező folyamat, amely e téren a minőségi változások lehetőségét ígéri.

1. A kormány és a PHARE-segélyek elosztásáért felelős nemzetközi szervezetek egyaránt felismerték, hogy a magyar gazdaság és társadalom átalakítása az információs rendszer reformja nélkül nem lehet kellő hatásfokú. Eppen ezért olyan döntés született, hogy az új információs rendszer világszínvonalú technikai apparátusának létrehozását 9,5 millió ECU segéllyel támogatják. Erre a fejlesztésre óriási szükség volt, hiszen az ország legfőbb adatgyárának feldolgozási rendszere húsz évvel ezelőtti technikát reprezentáló számítógépeken alapult.

A PHARE-tender kiírása után a közelmúltban megszületett a végleges döntés. A szerződésalkötés előkészítése folyamatban van, a szállítás, a gépek installálása várhatóan 1993 első negyedében megkezdődik.

A telepítés előtt álló rendkívül korszerű rendszer a belső feldolgozási feladatok gyors, pontos elvégzésén kívül külső online elérésekre is lehetőséget kínál, miközben a megfelelő adatvédelmet is biztosítja.

Az új, magas színvonalú technika működtetése minőségileg más követelményeket támaszt alkalmazóival szemben, mint a korábbi kevésbé fejlett, nem eléggé kiépített rendszer. Ez újabb feszültségek forrásává válhat, ugyanis a KSH jelenlegi létszámstruktúrája a régi technikához igazodott, vele volt szinkronban. A lényegesen magasabb követelményeknek megfelelő összetételű személyi állomány kialakításának a jelenlegi helyzetben nincsenek meg a pénzügyi forrásai. Ezt a nyilvánvaló ellentmondást a nemzetközi segítségen alapuló új rendszer hatékony működtetése érdekében mielőbb fel kell oldani.

2. A KSH információs rendszerében is létezik egy korszerű, mindenki által elérhető gyorsinformációs rendszer. Ezt a VIDEOTEXT alapon működő STADAT rendszert 1986-ban hozta létre a KSH és az OMFB. Kialakításakor célja a felső vezetés operatív informálása volt.

Az egyes vezetői szinteken – hierarchikus alapon – a táblaképek más és más hányadához juthattak

hozzá. A rendszer tehát többé-kevésbé zárt, részben titkosított információrendszerként üzemelt.

A társadalmi-gazdasági változásokat követően a KSH gyorsan felismerte a rendszerben rejlő lehetőségeket, s ezért a STADAT-ot 1990-től teljes egészében nyilvános szolgáltatásként üzemelteti. Az adatbázis mintegy 6500 tv-képernyőnyi információt tartalmaz, ebből közel 5000 a KSH saját gyűjtésű adatait foglalja magában. A többi tábla más minisztériumok, főhatóságok (pl. PM, IM, Országos Meteorológiai Szolgálat stb.) információit öleli fel.

A KSH adatai a beszámolási rendszernek megfelelően havi, negyedéves és éves adatok. Az adatbázis mindig a legfrissebb információkat tartalmazza. Az egyidejű tájékoztatás elvét betartva, az első publikációval (MTI-közlemény, gyorsjelentés stb.) azonos időben a STADAT rendszer már az új adatokat szolgáltatja. Az adattartalom rendkívül széles skálán szóródik. A felhasználókat évente aktualizált katalógus segíti. Az adatállomány fejlesztése folyamatos: a 6500 táblakép a rendszer jelenlegi kiépítettségében akár 32 000-ig is bővíthető.

A rendszert a régebbi felhasználók VTX-960/M terminálon érik el, de az új felhasználók már kivétel nélkül a PC-s alkalmazást preferálják. Ehhez – természetesen a telefonvonalon kívül – emulátorprogram és egy DISCOVERY 2400 AM modem szükséges. A rendszerhez automatikus vírusvédelmi lehetőség kapcsolódik. A központi géphez – a jelenlegi kiépítettségében – 8000 felhasználó kapcsolható. A rendszer nagy előnye a rendkívül egyszerű használat. A felhasználó minden számítógépes ismeret nélkül dolgozhat vele.

A rendszer minél jobb megismerése és a felhasználók igényeinek minél teljesebb kielégítése érdekében a KSH érdekes új szolgáltatást vezetett be az elmúlt évben. A hivatal központi épületében

beállítottunk egy nyilvános terminált, amelyet bárki előzetes bejelentés nélkül díjmentesen használhat (Budapest II., Keleti K. u. 5–7. fsz. 7.).

A rendszer iránt a korábbi, döntően közigazgatási felhasználókon kívül egyre gyakrabban érdeklődnek könyvtárak, médiumok és a vállalkozói réteg képviselői is.

A hálózathoz kapcsolódás feltételeiről a KSH STADAT Iroda (tel.: 135-9385) nyújt felvilágosítást. Az érdeklődők számára – kérésre – díjmentesen biztosítja az aktuális STADAT-katalógust is, amelyből a rendszer használata és tartalma egyaránt egyszerűen megismerhető.

3. A népszámlálási adatok közzétételében a KSH egy olyan eszközhöz nyúlt, amelynek használata még a fejlett piacgazdaságú országok statisztikai gyakorlatában is ritkaságnak számít. A hagyományos közlési módok (táblázatos kötetek, elemzések) mellett a CD-ROM technikával is nyilvánosságra hozzuk a népszámlálás teljes (anonimizált) adatállományát.

A CD-lemez közlés nagy előnye, hogy a népszámlálás részletes adatait mélyebben felhasználni kívánók lényegében tetszőleges kombinációkat, visszakeresési változatokat állíthatnak elő az adatállományból.

Az első – 1990. évi – adatállomány (a népszámlálás 2%-os mintájának részletes adatai) már rendelkezésre is áll ily módon, a teljes adatbázis megjelenítése 1993 első negyedévében várható.

• • •

Egyes közgazdászok véleménye szerint a normálisan működő piacgazdaságokban az információ lényegesen nagyobb érték, mint a fogyasztási cikk. Ennek tükrében különös érdeklődésre tarthat számot az a döntően a KSH vezérelte folyamat, amely a hazai információs rendszer átalakítását célozza.

Beérkezett: 1992. XII. 2-án.

Szoftverkalózok

A nyugat-európai szoftverkalózok által okozott kár becsült értéke 4,46 milliárd dollár volt 1990-ben, állapítja meg az érintett cégek vizsgálódása. Az eredmény igazolja a tapasztalati úton nyert benyomásokat: jóval több szoftvert használnak, mint amennyit vesznek. A szoftverekkel folytatott kalózkodás egyre nagyobb problémát jelent nemcsak az előállítóknak és kereskedőknek, hanem az adóhivataloknak is: a be nem fizetett adóból származó veszteség 1988-tól 1990-ig másfél milliárd dollárral nőtt.

/Information Hotline, 24. köt. 3. sz. 1992. p. 1–2./

Új szabvány

Új amerikai országos szabvány készült a kéziratok elektronikus előkészítésére. A NISO (National Information Standards Organization) az ANSI/NISO Z39.59–1988 *Electric Manuscript Preparation and Markup* címen jelentette meg a könyvek, folyóiratcikkek, időszaki kiadványok és sorozatok elektronikus szövegeinek elkészítésére és kezelésére vonatkozó előírásokat.

/Information Hotline, 24. köt. 1. sz. 1992. p. 11./

(P. I.)